

HİTİT SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Hitit Journal of Social Sciences

e-ISSN: 2757-7949

Cilt | Volume: 18 • Sayı | Number: Âbdal Ata Sempozyumu
Mart | March 2025

II. Uluslararası Türkistan'dan Anadolu'ya İrfan Geleneği: Abdal Ata Özel Sayısı
II. International Symposium on Wisdom Tradition from Turkestan to Anatolia: Abdal Ata

Çorum Abdal Ata Zaviyesi'nin Sosyo-Ekonomik Durumu

Socio-Economic Situation of Corum Abdalata Zaviya

Fahri MADEN

Prof. | Prof.

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü eğitim Enstitüsü,
Alevi Bektaşî Kültürü Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye
Ankara Hacı Bayram Veli University, Institute of Graduate Programs,
Department of Alevi Bektashi Culture, Ankara, Türkiye

fahri_maden@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-8529-9165>

<https://ror.org/05mskc574>

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü | Article Type: Araştırma Makalesi | Research Article

Geliş Tarihi | Received: 30.09.2024

Kabul Tarihi | Accepted: 09.03.2025

Yayın Tarihi | Published: 15.03.2025

Atıf | Cite As

Maden, F. (2025). Çorum Abdal Ata Zaviyesi'nin Sosyo-Ekonomik Durumu. *Hitit Sosyal Bilimler Dergisi*, 18 (Abdal Ata Sempozyumu), 18-36. <https://doi.org/10.17218/hititsbd.1558782>

Değerlendirme: Bu makalenin ön incelemesi iki iç hakem (editörler-yayın kurulu üyeleri) içerik incelemesi ise iki dış hakem tarafından çift taraflı kör hakemlik modeliyle incelendi. Benzerlik taraması yapılarak (Turnitin) intihal içermediği teyit edildi.

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Etik Bildirim: husbededitor@hitit.edu.tr
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/hititsbd>

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Review: Single anonymized - Two Internal (Editorial board members) and Double anonymized - Two External Double-blind Peer Review

It was confirmed that it did not contain plagiarism by similarity scanning (Turnitin).

Ethical Statement: It is declared that scientific and ethical principles have been followed while conducting and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Complaints: husbededitor@hitit.edu.tr - <https://dergipark.org.tr/tr/pub/hititsbd>

Conflicts of Interest: The author(s) has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author(s) acknowledge that they received no external funding to support this research.

Copyright & License: Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Socio-Economic Situation of Corum Abdalata Zaviya*

Abstract

Throughout history, Corum is one of the most important regions where Khorasan saints and Abdalan-ı Rum chose as a spiritual center in Anatolia and where they operated. Abdal Ata is one of the most remarkable lodges in Corum, both in terms of its foundation date and foundation properties. The first zaviya, established in Yakacık/Yanacık village, was dedicated to Yamadı village and some surrounding hamlets in 1419. During the 15th century and later periods, revenues from more than fifty villages and hamlets were added to this foundation. Thus, the zaviya has become a socially and economically important production center in the region, as well as a safe shelter serving ayende and revende (guests). It is possible to follow the activities of the zaviya from the Ottoman archive records since the 15th century. Abdal Ata, who is a continuation of the tradition of Khorasan saints, undertook the function of colonizer in the settlement and settlement of the region, and the lodge he founded turned into an institutional structure where Bektashi beliefs, customs and customs are kept alive. The name of Abdal Ata, who established and operated his lodge in Yakacık/Yanacık village, became the name of the village in the historical process. In this study, starting from Abdal Ata's spiritual identity, the social and economic situation of the lodge he established is discussed.

Keywords: Khorasan saints, Corum, Bektashism, Abdal Ata, Yakacık Village

Çorum Abdal Ata Zaviyesi'nin Sosyo-Ekonomik Durumu**

Öz

Tarihi süreçte Çorum, Horasan erenlerinin ve *Abdalan-ı Rum*'un Anadolu'da manevi merkez olarak seçtikleri ve faaliyet gösterdikleri önemli bölgelerden biridir. Gerek kuruluş tarihi açısından gerekse vakıf mülkleri yönüyle Çorum'un dikkate değer zaviyelerinden biri Abdal Ata'dır. Yakacık/Yanacık köyünde tesis edilen zaviyeye ilk olarak Miladi 1419 tarihinde Yamadı Divanı ve çevredeki bazı mezralar vakfedilmiştir. Bu vakfa 15. yüzyıl boyunca ve daha sonraki dönemlerde elliden fazla köy ve mezra gelirleri ilave olmuştur. Böylece zaviye bölgede sosyal ve ekonomik açıdan önemli bir üretim merkezi olduğu gibi ayende ve revende (misafirler) için de hizmet veren güvenli bir barınak haline gelmiştir. Osmanlı arşiv kayıtlarından 15. yüzyıldan itibaren zaviyenin faaliyetlerini takip etmek mümkündür. Horasan erenleri geleneğinin bir devam niteliğindeki Abdal Ata bölgenin iskân ve yerleşiminde kolonizatörlük işlevi üstlenmekle beraber kurduğu zaviye bir Bektaşî inanç, adab ve erkânın yaşatıldığı kurumsal yapıya dönüşmüştür. Yakacık/Yanacık köyüne zaviyesini kurup faaliyet gösteren Abdal Ata'nın adı tarihi süreçte köyün de ismi haline gelmiştir. Bu çalışmada Abdal Ata'nın manevi kimliğinden başlayarak kurduğu zaviyenin sosyal ve ekonomik durumu ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Horasan erenleri, Çorum, Bektaşîlik, Abdal Ata, Yakacık Köyü

Giriş

Horasan erenlerinin her biri 13. yüzyılda Anadolu'ya manevi bir görevle gelip faaliyet göstermişlerdir. Abdalan-ı Rum genel adıyla anılan bu erenler etrafında aileleri veya aşiretleriyle hareket edip yeni yerleşim birimleri oluşturmuşlardır. Askeri seferlere iştirak etmelerinin yanı sıra Anadolu'nun dört bir yanında iskân ve ekonomik faaliyetlerle bu coğrafyanın Türkleşmesine ve İslamlaşmasına olanak sağlamışlardır. Bu erenler zümresinin Çorum bölgesinde en tanınan ve bilinenlerinden biri Abdal Ata'dır (Haksever, 2008, ss.67-86). Yakacık köyüne yerleşen ve bu köy kendisine vakfedilen Abdal Ata kaynaklarda dönemin meşhur zatları arasında sayılmaktadır. Abdal Ata'nın zaviyesini inşa ettiği yerleşim yeri bilinçli bir şekilde seçilmiştir. Ayrıca zaviyeye vakfedilen mülkler çevrede kurumun etkinliğini artırmış, sosyal yerleşimin ve ekonomik canlılığın temelini oluşturmuştur. Abdal Ata köyü Romalılardan beri yerleşim yeri olup etrafında ören yeri olarak Horasan tepe, Sarı tepe adlı höyükler mevcuttur. Buralardan çıkan haç işaretli lahitler köyün Türk hâkimiyeti

* This study is a revised version of the paper presented at the II. International Symposium on Wisdom Tradition from Turkestan to Anatolia: Abdal Ata organized by Hitit University between April 26-27, 2024.

** Bu çalışma 26-27 Nisan 2024 tarihleri arasında Hitit Üniversitesi tarafından düzenlenen II. Uluslararası Türkistan'dan Anadolu'ya İrfan Geleneği: Abdal Ata Sempozyumu'nda sunulan bildirinin gözden geçirilmiş halidir.

öncesine işaret etmektedir. Hatta Bizans döneminden kalan bu lahitlerin Abdal Ata Zaviyesi inşasında kullanıldığı anlaşılmaktadır (Çanak, 2018, s.23).

Osmanlı döneminde ticaret ve ulaşım ağı içerisinde, yol güzergâhları üzerinde kurulmuş ve desteklenmiş çok sayıda zaviye bulunmaktadır. Zaviyeler bazen de ıssız yerlerin şenlendirilmesinde ve güvenli hale getirilmesinde işlevler üstlenmişlerdir. Ayrıca sosyo-ekonomik açıdan iskânı sağlayan bu zaviyeler Anadolu'da kendi adlarının verildiği köy ve kasabaların oluşmasına olanak sağlamışlardır. Abdal Ata Zaviyesi de başlangıçta "küçük bir tepenin yanında, ıssız bir yerde kurulan" "bölgenin iskânı ve yörenin emniyetinden sorumlu" tutulan bir kurumdu (Çanak Erten, 2013, s.34). Ayrıca bazı yöneticilerin terk edilmiş veya boş kalmış arazileri ekilip ekonomiye kazandırılmak amacıyla zaviyelere bağışlanmıştır. Devlet zaviyelerin işlevlerini yerine getirebilmeleri amacıyla vergileri de buralara vakfetmekteydi. En sık rastlanan durum ise yine aynı amaçlar doğrultusunda vergi ve askerlik gibi muafiyetlerdi. Bunlar toplumun diğer kesimleriyle karşılaştırıldığında sanki ayrıcalıklı gibi gözükse de zaviyelerin fonksiyonları, sosyal ve ekonomik faydaları hesaba katıldığında tanınan fırsatların boşa gitmediği anlaşılmaktadır.

1. Zaviyenin Kurucusu Abdal Ata Sultan

Çorum'da şahıs adlarına dair yapılan bir araştırmada meşhur Abdal Ata'nın babası olarak Hamdullah isimli bir zattan söz edilmektedir (Kurt, 1995, s.85, 116). 1419 tarihli vakfiyede vakfin kurucusu "Şeyh Mahmut Burhan Abdal Ata oğlu Şeyh İlyas" şeklinde geçmektedir. Burada Abdal Ata'nın adı "Şeyh Mahmut Burhan"dır (VGMA, Defter nr. 590, s.69, Sıra 58). 1464 tarihine ait bir kayıta ise zaviyenin adı "Abdal Burhan oğlu Şeyh Toklu oğlu Abdal Ata" ismiyle anılmaktadır (Köseoğlu, 1939c, s.424). Ali İzzet Efendi zaviyenin kurucusunu Şeyh Burhan oğlu Şeyh Toklu oğlu Abdal Ata oğlu Şeyh Mahmut oğlu Şeyh Recep oğlu Şeyh Mehmet olarak vermektedir (Köseoğlu, 1939b, s.16/399). Bu bilgilerden Abdal Ata'nın dedesinin ismi Abdal Burhan, babasının ise Şeyh Toklu olarak anlaşılmaktadır. Bursa'nın fethine katılan Şeyh Toklu adlı zat ile aynı kişi olup olmadığı bilinmemektedir. Ailenin Abdal zümresi ve geleneğinden geldiği açıktır.

Abdal Ata'nın "Abdal" lakabından Abdalan-ı Rum zümresinden olduğu anlaşılmakta, Muhyiddin Çelebi'nin 1476 tarihli Hızırname adlı eserinde Hacı Bektaş Veli, Geyikli Baba, Sarı Saltık, Otman Baba ve Abdal Musa gibi meşhur zatlar arasında sayılmaktadır. Bu bilgi Abdal Ata'nın 13 veya 14. yüzyılda yaşadığına işaret etmektedir. Keza onun 1204 tarihinde Yakacık/Yanacık köyüne gelerek yerleştiği iddia edilmiştir (Köseoğlu, 2009, s.427).

"Abdal" ve "Ata" unvanları onun Yesevi veya Kalenderi dervişlerinden biri olabileceğine de işaret eder. Hoca Ahmet Yesevi'nin Anadolu'ya gönderdiği pek çok halifesinin "Ata" unvanıyla anılması Abdal Ata'nın da Yesevi olması ihtimalini güçlendirmektedir. Abdal tabirinin İran edebi metinlerinde "derviş" kelimesiyle özdeş zikredildiği vakidir. Ayrıca "Ata" unvanı Bektaşiler tarafından da tercih edilen bir tabirdir. Bektaşiler "Ata" tabirini "Baba" kelimesine dönüştürerek kullanmışlardır (Köprülü, 1979, s.166). "Abdal" tabiri ile "Bektaşî" ifadesi zamanla aynı anlamda kullanılarak "Abdal" türbe ve tekkeleri Bektaşîliğe bağlanmıştır. Osmanlı Devleti "Abdal" unvanı taşıyan tekkelere 16. yüzyılın sonlarından itibaren Hacı Bektaş Veli Dergâh'ında Hacı Bektaş Veli evladından olup postnişin bulunan zatlar tarafından baba atanmasını kabul etmiştir (Altı, 2022, ss.1-10).

Abdal Ata'nın yaşamı, faaliyetleri, giyim ve kuşamı hakkında bir Yesevi, Kalenderi, Haydari, Vefai veya Babai dervişi olması ihtimaline göre tarif yapmak mümkündür. Dönemin

zikredilen dervişleri gezgin, çar darb (saç, sakal, bıyık ve kaşları kazınmış), dinin zahiri kurallarına ve toplumsal normlara dikkat etmeyen tavırlarıyla tarif edilmişlerdir. Bununla birlikte Abdal Ata'nın kimliği ve kişiliği hakkında Abdalan-ı Rum zümresinden, Türkmen taifesinden ve Horasan ereni (Çanak Erten, 2013, s.15) oluşu üzerinde durulmuştur. Osmanlı arşiv kayıtlarında ondan "kutbü'l-büdela (abdalların başı)" olarak bahsedilmiştir (BOA, C.EV, 507/25613). Bu unvan onun Abdallar zümresinin en yetkin ve üst mertebede, seçkin bir konuma sahip olduğunu göstermektedir (Gülten, 2017, s.426). Rivayete göre sayıları sınırlı olan büdela (abdalların seçkinleri) zümresinin sayısı yedi kişiden ibaretti. Halk arasında yediler diye anılırlardı. Bir başka anlatımla erenler ricali üç yüz zattan oluşuyordu. Bunların kırkına ebdal, yedisine büdela, dördüne evtad, üçüne nükaba, birine de kutup veya gavs deniyordu (Pakalın, 1993, s.249). Kutub kavramı veliler zümresinin en üst mertebesini ve âlemin manevi idarecisi olan en üstün evliyayı tarif için kullanılır. Bu mertebeye ulaşabilen erenlerin sayısı birkaç kişiyle sınırlıdır. O sebeple Abdal Ata yaşadığı dönemde dervişler arasında manevi kimliğiyle nüfuzlu ve üstün bir konumda bulunuyordu. Yukarıda zikrettiğimiz Hızırname'de Abdal Ata'nın adı Kalenderi, Yesevi ve Bektaşî yolu seçkin erenleri arasında zikredilmektedir (Alay, 2005, s.118). Vakıf kayıtlarında Abdal Ata için "kutbü'd-din" (Kurt, 2000, s.520) ve "kutbü'l-arifin" (BOA, C.EV, 249/12458) tabirleri kullanılmıştır.

Abdal Ata'nın manevi kimliğine ve makamına dair arşiv kayıtlarında diğer pek çok zat hakkında da karşımıza çıkan tanımlama "eizze-i kiram" (BOA, C.EV, 599/30230) ve "defin-i hâk-ı ıtırnâk Abdal Ata Kuddise sırruhü'l-aziz" (Çorum Şer'iyye Sicili, nr.7, s.139; BOA, C.EV, 599/30230) ifadesidir. Arşiv kayıtlarında ve belgelerde Abdal Ata "Sultan" unvanıyla yâd edilmiştir. Bu tabir zaviye vakfı ve zaviyenin bulunduğu köyün adı geçtiğinde de "Ata Sultan Vakfı", "Ata Sultan Karyesi" (BOA, ML.VRD.TMT.d., Defter nr. 534, v.17) şeklinde zikredilmiştir. Tıpkı "kutb" tabirinde olduğu üzere "Sultan" ifadesi de manevi saltanat anlamında Abdal Ata'nın üstün vasıflarına işaret etmektedir. Allah dosttu anlamında "Veli" unvanıyla da anılmaktadır (BOA, EV. d., Nr. 26003, v.3). Abdal Ata soyundan gelenler için "Seyyid" lakabının kullanılması ise Ehl-i Beyt bağlantısını göstermektedir (Çanak Erten, 2013, s.22)

"Çorumlu Edhem Babazâde Ali İzzet Efendi'nin 1834 yılında kaleme aldığı Tezkire-i Makâmât isimli eserde, Abdal Ata'nın kârgir ve taştan yapılmış caminin yakınındaki türbede medfun olduğu, çeşitli dertlere duçar olanların, deva aramak için türbesini ziyaret edip dertlerine çare buldukları aktarılmaktadır." (Çorumlu Edhem Babazâde Ali İzzet Efendi, 2013, s.80; Ali İzzet Efendi, 2007, s.53). Bu bilgilerden Abdal Ata'nın türbesine halkın teveccüh gösterdiği, halk arasında hastalara şifa, dertlere deva getiren bir eren olarak kabul edildiği anlaşılmaktadır. Abdal Ata köyünde yaptığımız araştırmada ve zaviye binaları üzerindeki gözlemlerimizde bazı bilgilere ulaşılmıştır. Buna göre zaviyenin kible tarafındaki duvarın köşesinde insan kafası girebilecek kadar genişlikte bir oyuk taş bulunmaktadır. Köylülerin verdiği bilgilerde başı ağrıyan insanlar bu oyuk taşa başlarını koyarak şifa aramakta ve iyi geldiğine inanmaktadırlar. Bununla birlikte köy muhtarının verdiği bilgiye göre zaviye yanında şimdi kent müzesine götüren bir taş sandalye bulunuyordu. Bel fitiği olan kişiler bu taş sandalyeye oturduklarında ağrılarının hafiflediğini söylerlermiş. Bu rivayetlerden de anlaşıldığı kadarıyla Abdal Ata'nın manevi kimliği halkın inanç dünyasında ve sosyal hayatında adeta yaşayan, canlı bir organizmaya dönüşmüştür. Yılmaz Kurt, Abdal Ata Zaviyesi'ne vakfedilen mülklerin çokluğundan, bilhassa zaviye vakfının çevre köy ve

mezralara tasarrufunda devletin ciddi katkılarından hareketle Abdal Ata'nın sıradan bir Kalenderi dervişi olmadığı kanaatini belirtmiştir (Kurt, 2000, s.520).

2. Abdal Ata Zaviyesi ve Türbesi

Zaviye Çorum'a bağlı eski ismi Yakacık/Yanacık¹ olan zamanla Abdal Ata'nın ismiyle anılan köyde kurulmuştur.² "Abdal Ata ve beraberindekilerin köye geldikleri ve zaviyeyi inşa ettikleri tarih tam olarak bilinmemektedir. Bununla birlikte onun 1204 tarihinde köye gelerek yerleştiği iddia edilmektedir (Köseoğlu, 2009, s.427). Bu bilgiden hareketle zaviyenin en erken 13. yüzyılda, yani Selçuklu döneminde kurulduğu söylenebilir. Abdal Ata Zaviyesi'nin mimari tarzında bakıldığında da benzerlerinden hareketle 13-14. yüzyıl yapılarıyla benzerdir.

Abdal Ata Zaviyesi, Çorum'un 18 km. güneybatısındaki Yakacık köyünde inşa edilmiştir. Köyün bulunduğu Dört Tepe Dağı'nın eteklerinde pek çok ören yerinin bulunması, köyün eski bir yerleşim yeri olduğunu göstermektedir. Ören yerlerinden alınıp köye getirilen pek çok sütuna, mezarlıkta rastlanmaktadır. Ayrıca Bizans dönemine ait çiçekli lahitler Abdal Ata Zaviyesi'nin yapımında kullanılmıştır (Köseoğlu, 2009, s.426; DüNDAR, 2007, s.963). Çorumlu Edhem Babazâde Ali İzzet Efendi eserinde Abdal Ata'nın kâgir ve taştan türbede medfun olduğunu, buradaki zaviyeye eski sultanlardan itibaren çok miktarda vakıf malının bağlandığını haber vermektedir (Çorumlu Edhem Babazâde Ali İzzet Efendi, 2013, s.80).

Abdal Ata Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması sırasında gelen Horasan erenleri geleneğinin önemli temsilcilerinden biridir. Çorum bölgesine gelip zaviyesini kurduğu köyde yerleşip burayı şenlendirdiği ve iskânı sağladığı anlaşılmaktadır. Benzer pek ok örnekte görüldüğü üzere Türkmen Babaları bu şekilde bir kolonizatörlük yapmışlardır. Anadolu'da boş olan bölgelere manevi bir işaret üzerine gelip yerleşmişler ve bu sayede mevcut yerleşimi ya büyütmüşler ya da sıfırdan bir yerleşim birimi kurmuşlardır. Halkı irşad görevi yanında bu erenler çoğunlukla ıssız bölgelerde zaviyeler kurarak iskân ve yerleşimi kolaylaştırmışlardır. Böylece Moğol istilasının da sürüklediği Türkmen kitleler gelip Anadolu'da yerleşme imkânına kavuşmuşlardır. Abdal Ata'nın yerleştiği ve faaliyet gösterdiği köyün ismi Yakacık/Yanacık olarak bilinmekte iken 16. yüzyıldan itibaren (Kurt, 2000, s.520) onun adıyla da anılmaya başlamış, günümüze Abdal Ata ismiyle intikal etmiştir. Abdal Ata ve evlatlarına bu köy temlik edilip vakfa dönüştürülmüştür.

Abdal Ata'dan sonra zaviye postnişinliğini ve vakıf idaresini oğlu Seyyid İbrahim'in devam ettirdiği belirtilse de (Kurt, 2000, s.520), bu zat 1470 yılında zaviye meşihatına tevcih edilen evlad-ı vâkfın o dönemdeki temsilcisidir. Atama yapılırken "Abdal Ata oğlu" şeklinde zikredilmesi araştırmacıları yanıltmıştır. Bazı araştırmalarda ise Şeyh İbrahim, Abdal Ata'nın torunu olarak zikredilmiştir (Çanak Erten, 2013, s.26). Bununla birlikte elimizdeki veriler şimdilik Abdal Ata'nın soyunun devamıyla ilgili kesintisiz bir soy zinciri vermemektedir. Dönem dönem yapılan postnişin ve mütevellî atamalarından soyun bir kısmını tespit mümkün olmaktadır.

Abdal Ata Zaviyesi'ne bağlanan köylerden elde edilen gelirlerle zaviye etrafında yeni binalar inşa edilmiş, zaviye tamir ve inşa faaliyetleriyle külliye halini almıştır. II. Bayezid zamanında

¹ Köyün adı bazı araştırmalarda "Yakacık" bazılarında ise "Yanacık" şeklinde verilmiştir. Osmanlı Türkçesinde köyün adında ikinci harf "Kef (ك)" ile yazıldığından bu iki farklı yazım ortaya çıkmıştır.

² Baki Öz dergâh listeleri verirken Osmanlı döneminde Çankırı'nın Dinekkesini kazasında Ata Abdal adlı bir tekkeden bahsetmektedir (Öz, 2001, s.196).

(1481-1512) zaviyeye yeni yapıların eklenmesi ve bu yapılar için izin alınması amacıyla hazırlanan projede zaviyenin yanındaki cami ve Abdal Ata Türbesi mevcut değildir (Dündar, 2007, s.971). Bu bilgi adı geçen yapıların o dönemde henüz oluşmadığını göstermektedir. Gerçi 1509 tarihinde bölgede meydana gelen ve çok yıkıcı etki bırakan deprem sebebiyle buradaki yapıların ciddi hasar alması söz konusu olmuştur. Böylece ilk olarak zaviye binasının inşa edildiği, zamanla mescit, türbe ve minare gibi eklentilerin ilave olunduğu anlaşılmaktadır. 1509 depremi sonrası Abdal Ata Zaviyesi'nin tamiri için hazırlanan ve II. Bayezid'e arz edilen çizimlerde türbe, tabbahhane (misafirhane), sofa ve son cemaat yeri gibi kubbeli bölümler yer almaktadır (Çanak Erten, 2013, s.50). Gülru Necipoğlu bu tarihte zaviyede dört kubbeli bir yapı meydana gelmesi için 70.000 akçeye mal olması hesaplanana bir proje hazırlandığını, bu projeye ait üç kadar da çizimin dönemin padişahı II. Bayezid'e arz edildiğini tespit etmiştir (Necipoğlu, 2005, ss.168-172).

Abdal Ata Türbesi'nin ve camisinin yapımı 16. yüzyıl sonlarında gerçekleşmiştir. Bu itibarla zaviyenin asıl gelişiminin artan gelirlerle birlikte II. Selim sonrasında yaşandığı anlaşılmaktadır. Zaviyeye bağlanan yeni gelirler de kurumun asli vazifeleri için harcanmıştır. 1624 tarihinde zaviyeye uğrayan yolcuların tüketmesi amacıyla Boyabat piriñç salyanesinden yılda 500 batman piriñç (çeltik) padişah emri ile tahsis edilmiştir (BOA, AE.SAMD.III, 80/8033; Haksever, 2008, s.72; Kurt, 2005, s.90).³ Bunlarla birlikte 1619 tarihinde gerçekleşen sel felaketinde suların zaviyenin üst eşiğine kadar yükseldiği ve böylece kurumun ciddi bir şekilde felaketten etkilendiği bilinmektedir (Çanak, 2018, s.24). Bugün caminin iç kapısı üzerinde yer alan bir kitabede "H. 1029 (M. 1619) senesinin ilkbaharında büyük bir selin olduğu, Abdal Ata köyünde sadece 3 evin sağlam kaldığı, tarladaki mahsulün telef olduğu" yazılıdır. Haksever, bu sel felaketinin köyde yol açtığı büyük yıkımın etkilerini köy sakinlerinin zaviye sayesinde atlattıklarını belirtmektedir (Haksever, 2008, s.71). Böylece Abdal Ata Zaviyesi bölgede sosyo-ekonomik işlevini sürdürmüştür. Keza başlangıçta da Abdal Ata'nın ailesi ve yakınları ile bu köye gelip yerleşmesiyle köyün sosyal ve ekonomik anlamda gelişme kaydettiğini ifade etmiştir. Bununla birlikte 1692, 1729, 1733, 1758 ve 1793 yıllarında Çorum'da büyük depremlerin meydana geldiği tespit edilmekte, ancak bu depremlerden zaviyenin nasıl etkilendiğine dair şimdilik bir bilgimiz bulunmamaktadır.

Netice olarak Abdal Ata Zaviyesi'nde tarihi süreç içerisinde türbe, mescit-minareli cami, son cemaat yeri, avlu, misafirhane- tabbahhane, şadırvan, çeşme ve hazire (mezarlık) bölümleri meydana gelmiştir. Bu yapılardan günümüzse ise sadece minareli cami, türbe, şadırvan ve hazire (mezarlık) ulaşmıştır (Çanak Erten, 2013, s.50). 1821 yılında Osman, Abdullah, Halil, İbrahim, Hüseyin, Bekir, Mustafa, Süleyman, Veli ve Hasan isimlerindeki Abdal Ata evlatları verdikleri bir dilekçede 400 seneden fazladır aziz-i müşarünileyhin zaviyedarları olarak her birlerinin zaviyede 12 adet misafirhanesi bulunduğunu ve buralarda ayende ve revendeye itam-ı taam ettiklerini, vakıf mütevelli Seyyid Mehmet'in kendilerine ayrılan vakıf gelirini zabt ederek hizmetlerine engel olduğundan şikâyetçi olmuşlardı (BOA, C.EV, 520/26254). Bu şikâyet dilekçesinden Abdal Ata Zaviyesi'nde misafirlerin ağırlanması için 12 kadar daha misafirler için hane yapıldığı anlaşılmaktadır. Abdal Ata köyünde ahali ile yaptığımız görüşmede yakın zamana kadar Abdal Ata Türbesi'nin sol tarafında mütevelli evi tabir edilen bir hanenin var olduğu, kurban vs. ibadetlerin yerine getirilmesinde kullanıldığı

³ 1817 yılında çeltik emininin 500 batman piriñç zaviye vakfına vermek istememesi üzerine zaviye postnişini Şeyh Halil misafirlere yemek ikramında güçlük yaşandığını belirterek emin hakkında şikâyetçi olmuştur (BOA, C.EV, 510/25787).

bilgisine ulaşılmıştır. Ayrıca zaviye kompleksi içerisinde hamam ve aşevi gibi eklentilerin de bulunduğu ifade edilmiştir. Ahaliden bazıları yakın zamana kadar Alevi inançlı insanların türbeyi ziyaret edip burada kurbanlar kestiklerini söylemektedirler. Yine zaviye binası üzerinde yaptığımız incelemede girişin solundaki ön cephede Bizans dönemi bir lahit ile bugün caminin kubbe tarafındaki duvarın dış yüzünde yine o döneme ait lahitleri bel hizasında duvara yapı malzemesi yapıldığı gözlenmektedir. Zaviyenin haziresindeki mezar taşlarının Çorum kent müzesine taşındığı bilgisine ulaşılmıştır. Türbe, cami ve hazire kısımlarında gözle görülür herhangi bir Bektaşî sembolüne rastlanmamaktadır. Mevcut yapılarıdaki sembollerden Bizans dönemine ait lahitlerin bazılarının, özellikle kible tarafındaki duvarda yer alan lahitlerin kazındığı anlaşılmaktadır. 1826'dan sonra Bektaşîlere ait izler de tahribata uğramış olabilir.

16. asırdan sonra Abdal Ata Zaviyesine ve Abdal Ata'nın hatırasına Bektaşî dervişleri tarafından sahip çıkılmış ve diğer Yesevi-Kalenderî zaviyelerinde yaşandığı üzere bu zaviye de Bektaşî kurumuna dönüşmüştür (Gülten, 2017, ss.425-426). Balım Sultan tarafından Bektaşîliğin teşkilatlı ve kurumsal bir yapıya kavuşmasının ardından bu süreç yaşanmıştır. Arşiv belgelerine de "Çorum'da Tarikat-ı Bektaşîyeden ve azizlerden Abdal Ata Zaviyesi" (BOA, C.EV, 159/7934) ifadeleriyle geçmiştir. Bu zaviyenin kuruluşundan itibaren Kalenderî, Yesevi ve Ahi bir çizgide faaliyet gösterdiği anlaşılmaktadır. Yunus Koçak'a göre, Abdal Ata Zaviyesi Safevi-Osmanlı gerginliği sırasında, baskıları hafifletmek için Bektaşî dergâhı haline dönüştürülmüştür (Koçak, 2004, s.2).

1803 yılında düzenlenen zaviyedar beratı Abdal Ata Zaviyesi'nin Bektaşîlik yoluna bağlı kurumlardan olduğuna dair bilgi vermektedir.⁴ Dönemin Hacı Bektaş Veli Dergâhı seccadenişini ve Hacı Bektaş evladı Şeyh Fezullah Efendi tarafından düzenlenen belgede Hacı Bektaş Veli Hazretlerinin tarikatına bağlı Çorum'da Abdal Ata Zaviyesi zaviyedar ve mütevellisi Ahmet oğlu Hüseyin Halife'nin beratının kaza sonucu kaybolması sebebiyle kendisine yeniden berat verilmesi durumu söz konusu olmuştur (BOA, C.EV, 159/7934). 1819 yılında ise Hacı Bektaş Veli'nin tarikat-ı aliyelerine bağlı olan Çorum'da Abdal Ata Zaviyesi vakfının meşihatına mutasarrıf olan evlad-ı vâkıfdan Hüseyin oğlu Ebubekir Halife'nin yanlışlıkla öldüğü sanılarak göreve Şeyh Halil Halife getirildiğinden, yapılan yanlışlığın anlaşılması üzerine Hacı Bektaş Veli seccadenişini Seyyid Şeyh Fezullah'ın arz etmesiyle görev yeniden hayatta olan Ebubekir Halife'ye geri verilmiştir (BOA, C.EV, 287/14608).

19. yüzyılın başlarında bir Bektaşî zaviyesi olarak faaliyetlerinin sürdüğü anlaşılan Abdal Ata Zaviyesi kısa bir süre sonra tarikatın yasaklanması ile kapatılmıştır. Keza Yeniçeri Ocağı'yla birlikte 1826 yılında Bektaşîliğin de yasaklanması söz konusudur. Çorum kadılığına bölgedeki Bektaşî tekkelerinin kapatılması ve yapıları gereken işlemlere dair tekkeleri kapatmaya yetkilendirilen Çerkeşli Molla Mehmet Efendi eliyle buyuruldu gönderilmiştir (Şahin, 2017, s.101). İstanbul'dan başlayarak birer birer Bektaşî tekkeleri kapatılıp yıktırılarak faaliyetlerine son verilmiştir. Bu süreçte Abdal Ata Zaviyesi'nin faaliyetleri de durdurulup hasar almış, geride kalan türbe mahalli ve mescit gibi yıktırılmadan bırakılan binaların idaresi Nakşi bir şeyhe veya ulemadan birine devredilmiştir. Burada ilk önce inşa edilip Abdal Ata'nın adıyla yüzlerce yıl hizmet verdiği anlaşılan zaviye kısmının bir daha ihya

⁴ Abdal Ata Zaviyesi vakfına gelirleri bağlanan Çorum'un Karahisar-ı Demirli kazasında çok sayıda köy mevcuttu. Aynı kazadan gelirleri Hacı Bektaş Veli vakfına ait köyler de bulunmaktaydı (Korkmaz, 1995, s.151).

edilemediğinden günümüze ulaşmadığı tespit edilmektedir. Bu konuda bir başka tespit şu şekilde yapılabilir ki 1826 Bektaşî yasağı sırasında durumu müsait olan Bektaşî zaviyelerinin camiye dönüştürülmesi emredilmiştir (Maden, 2020, s.76). Bu münasebetle Abdal Ata Zaviyesi de o sırada zaviye kısmı da camiye katılıp varlığını ancak o şekilde sürdürebilmiştir. Gerçi burada 1826 öncesi de bir caminin mevcudiyeti bilinmektedir.⁵ 1826'da zaviye kısmı ortadan kaldırılıp caminin devamına karar verilmiştir. Günümüze ulaşan yapılar incelendiğinde cami binasının gayet sağlam, taştan kâgir teknikle inşa edildiği görülmekte, fakat caminin kuzey doğusundaki ahşap minarenin ne zaman yapıldığına dair iz bulunmamaktadır. Abdal Ata Cami'nin yapısı incelendiğinde belirttiğimiz gibi bir dönüşüm yaşadığı ve minarenin yapıya sonradan ilave edildiği izlenimi vermektedir. Bunlarla birlikte günümüzde mevcut ahşap minarenin 1956 veya 1973 yıllarındaki tadilatlarında da yapılmış olması muhtemeldir. Günümüzde türbenin doğusundaki mezarlık sınırları içerisinde rastlanan temel izleri burada zaviye binasının yer aldığı, ancak 1826 veya 1925 yasağından sonra yok olduğu izlenimi vermektedir.

Aralık 1826 tarihine ait bir arşiv belgesinde Abdal Ata Zaviyesi vakfının Haremeyn-i Şerifeyn Nezareti'ne bağlı olduğu, vakıf köylerindeki öşrü iltizam usulüyle Seyyid Hacı Hüseyin toplarken, zaviyede türbedar olarak Hacı Osman adında bir zatın bulunduğu görülmektedir. Türbedar Hacı Osman adlı bu zatın "vakf-ı mezkûr nizândan dolayı husûs-ı ahara bâ-emr-i âlî me'mur" olduğu dile getirilmiştir. Aynı belgede Türbedar Hacı Osman'ın mültezim Seyyid Hacı Hüseyin'den öşrünü 8.000 kuruşunu Çorum müteselliminin de desteğini alarak haksız bir şekilde zapt ettiği ifade edilmektedir. Seyyid Hacı Hüseyin bu durumdan şikâyetçi olmuş, yapılan muhakemede halkın da şahadetiyle mültezimin haklı olduğu anlaşılıp zikredilen sekiz bin kuruş türbedar Hacı Osman'dan geri alınıp mültezime verilmiştir (BOA, HAT, 626/30930). Bektaşîliğin yasaklandığı dönemde Abdal Ata Zaviyesi'nde bu tür bir hadisenin yaşanması şaşırtıcı değildir. Benzeri parasal hadiseler diğer Bektaşî tekkelerinde de görülmektedir. Bektaşî tekkelerinin zengin mal varlıkları ve vakıf mülkleri fırsatçı kişilerin iştahını kabartmıştır.

II. Mahmut saltanatı boyunca katı bir şekilde uygulanan Bektaşî yasağının zamanla yumuşamasıyla zaviye ve vakıf yönetimi tekrar Abdal Ata soyundan devam etmiştir. 1844 tarihli Çorum nüfus defterinde Abdal Ata Tekkesi'nden 60 yaşında, aksakallı İbrahim oğlu Mehmet adında bir dilencinin kaydına rastlanmaktadır. Bu kayıt o tarihte tekkenin varlığına işaret etmektedir (Şahin, 2012, s.572). 1862 yılında teftiş edilen ve denetlenen zaviyenin o sırada çalışır durumda olduğu anlaşılmaktadır. 1877 tarihinde de zaviye kurucu şeyhin soyu tarafından yönetilmekteydi. Çorum Şer'îye sicil kaydında bu tarihte vakıf tevliyeti zaviyedarın vefatı üzerine soydan gelen Hüseyin oğlu Hüseyin'e tevcih edilmiştir. 1879'da da babadan oğula geçen bir değişiklik yaşanmıştır. Zaviyedar Ömer'in vefatı üzerine oğulları Osman ve Hüseyin görevi müşterek devralmışlardır (Çorum Şer'îye Sicili, nr.7, ss.139, 143). Zaviyede zaviyedarlık ve mütevellilik dışında bu dönemde ferraşlık vazifesi de kurucu soyun tasarrufundadır. 1881 tarihli sicil kaydında Çorum'un Tekke köyündeki Abdal Ata Vakfı türbesi ferraşlığına mütevellî Seyyid Mehmet oğlu Seyyid Halil'in vefatı sebebiyle oğlu Hasan'ın getirildiği görülmektedir (Çorum Şer'îye Sicili, nr.9, s.25). Bununla birlikte mütevellilerin vefatı durumunda çocukların göreve ehil olmamaları durumu zuhur ederse Abda Ata köyünden görevi yapabilecek bir zatın da zaviyedarlığa vekâleti vaki olmuştur.

⁵ 1798 yılına ait kayıta "Çorum kazasında Yakacık nam karyede medfûn e'izze-i kiramdan Abdal Ata Kuddise Sirrehü'l-azizin imam olmayan cami'in beher hâl..." denilmektedir (BOA, C.EV, 204/10185).

Nitekim 1878 yılında meşihata Seyyid Ali Halife'nin oğulları İbrahim ve Ebubekir'in muktedir olamamaları nedeniyle göreve Abdal Ata köyünden Mehmet Şakir Efendi getirilmişti (Çorum Şer'îye Sicili, nr.7, s.313). 19. yüzyılın sonlarında salname kayıtlarına göre "müstağrik-i bahr-ı rahmet-i Rabbü'l-enâm" zevât-ı kiramdan Abdal Ata Türbesi "ehl-i kulûb ve müstecabüd-da've" olanlar ile havas ve avâmın ziyaretgâhıydı (Çanlı, 2013, s.81, 90, 101, 111, 118, 127, 136, 149, 444).

Abdal Ata Zaviyesi'nden günümüze intikal eden bölümlerinden en önemlisi türbe kısmıdır. Türbe içerisinde dört adet mezar olup bunların kuzeyden güneye doğru isimleri Burhan Dede, Recep Dede, Emir Seyyid ve Abdal Ata'dır (Dündar, 2007, s.966). Bununla birlikte Yunus Koçak, Alevi ocak kurucuları arasında yer alan Şah İbrahim Veli'nin oğullarından Alaaddin Ali'nin Abdal Ata köyüne yerleşerek burada ocağın geleneğini sürdürdüğünü ve Şah İbrahim evlatlarının köyde yaşadığını iddia etmiştir (Koçak, 2004, s.2). Ali İzzet Efendi'nin Tezkire-i Makamat adlı eserinde Abdal Ata türbesinde metfun olanlardan birinin Erdebili kökenine⁶ vurgu yapması buranın Safevi/Erdebili tarikatıyla bağlantılı olabileceğini akla getirmektedir (Çanak Erten, 2013, ss.15-16).

Çorum bölgesinde yaşayan Alevi halk arasında da burada medfun olan zatin Şah İbrahim Veli Ocağı'ndan Alaaddin Ali olup Erdebil Dergâhı'ndan icazetli bir erendir. Bugün türbe içerisindeki sandukalar yeşil örtülerle tezyin edilmiş, mezarların baş kısımlarına buradaki zatların derviş zümresinden oldukları açıkça bilinmesine rağmen bir ara imamların ibadet sırasında başlarına giyindikleri sarıklardan konulmuş, daha sonra bunlar kaldırılıp özensiz bir şekilde sarıklı başlıklar ilave edilmiştir. Türbe içerisinde duvara Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından "Ziyaretçilerin Dikkatine" denilerek İslam dinine göre türbede kurban kesilemeyeceği, türbelere el yüz sürülemeyeceği, taş veya başka bir yapıştırılmayacağı, türbelerde medet ve şifa umulamayacağı, çaput bağlanamayacağı, türbenin etrafında dönülemeyeceği gibi uyarılar içeren bir levha asılmıştır. Günümüzde Abdal Ata Türbesi'nin türbedarlığını Abdullah Şahin'in yaptığı zikredilmektedir (Özsemerci, 2019, s.124).

Resim 1. Abdal Ata Zaviyesi (Camisi) ve Türbesi'nin 20. Yüzyılın ikinci yarısından bir görüntü

Kaynak: Çanak Erten, 2013, s.54

⁶ Ali İzzet Efendi "Abdalata ve Erdebili" başlığı altında şöyle demektedir: "Güneyde yaya üç saat mesafede Yakacık, diğer adıyla Abdal Ata köyünde diğer iki kişi ile birlikte taştan kâgir olarak yapılmış caminin bitişiğinde gayet muntazam bir türbede yatmaktadır. Abdal Ata hazretleri, evliya-ı kiramdan olduğu için padişahlar tarafından pek çok gelir getiren vakfiyesi vardır. Mütevellisi ve tekkeşinleri marifetiyle idare olunur. Şehirden ve civar köylerden pek çok ziyaretçi gelmektedir." (Ali İzzet Efendi, 2007, s.53).

3. Abdal Ata Zaviyesi Vakfı ve Mülkleri

3.1. Miladi 1419 Tarihli Vakfiye

Abdal Ata Zaviyesi için hazırlanan en eski tarihli vakfiye Şubat 1419'e aittir. Bu vakfiyede Şeyh Mahmut Burhan Abdal Ata oğlu Şeyh İlyas vakfın kurucusu olarak Yakacık/Yanacık köyünde bulunan Abdal Ata Zaviyesi için Karahisar-ı Demirli kazasında geniş sınırlar içerisindeki Yamadı Divanı ve Mezrasına ilave olarak Karakilise, Tecir, Bedenlu, Kuyucalı Hoca Ali ve Ağça Viran mezarlarını satın alarak vakfetmiştir. Belirtilen bu köy ve mezarlar içerisinde bulunan dağlar, meyveli meyvesiz ağaçlar, pınarlar, nehirler, meralar ve meskenler ile oralarda oturan halk da vakfın emrine verilmiştir (VGMA, Defter nr. 590, s.69, Sıra 58).

Vakfiyeye göre Yamadı Divanı ve çevresindeki mezarlar vakıf malı olan kısımlar, mescitler ve mezarlıklar hariç olmak üzere Şemseddin oğlu Sultan Ulubey oğlu Şeyh Bayezid tarafından Şeyh İlyas'a toplam 5.000 dirhem karşılığında satılmıştır. Şeyh İlyas da satın aldığı bu mülkten elde edilen mahsulün beşte birini tevliyeti kendisinde olmak ve sonrasında kesilene kadar soyunda kalmak şartıyla Abdal Ata Zaviyesi'ne vakfedilmiştir. Bununla birlikte mülkü satan Şeyh Bayezid de Yamadı Divanı ve adı geçen mezarlarda kendi adına geride kalan hissesinin tamamını Abdal Ata Zaviyesi'ne, tevliyeti kendinde olmak ve evladına intikal etmek şartıyla vakfetmiştir. Böylece belirtilen yerlerin tevliyeti Şeyh İlyas'tan ve Şeyh Bayezid'den başlayarak evladiyet ve meşrutiyet üzere (BOA, C.EV, 520/26254) nesilden nesile devam etmek, neslin kesilmesi durumunda Abdal Ata Zaviyesi'nde postnişin bulunan zata verilmek şartıyla vakfedilmesi gerçekleşmiştir. Vakfiyenin sonunda "değiştirilmesine gayret eden Cenab-ı Hakk'ın, cümle meleklerin ve insanların lanetine müstehaktır, bunu değiştirirse günahı ancak değişimi yapanlara aittir, şüphesiz Cenab-ı Hak her şeyi işitici ve bilicidir" denilerek vakfın hiçbir şekilde bozulmaması ve değiştirilmemesi istenmiştir (VGMA, Defter nr. 590, s.69, Sıra 58). Sonraki dönemlerde yapılan müteveli atamalarında tevliyetin "eslah erşed evlada (yani en olgun, en salih, yaşayışı en düzgün olan)" (BOA, C.EV, 520/26254)⁷ yapıldığı dile getirilmiştir.

1419 vakfiyesi üzerine bir değerlendirme yapan Sadullah Gülten şu çıkarımlarda bulunmuştur: "Vakfiyedeki bilgiler üzerinde durulacak olunursa, Şeyh Bayezid'in sattığı bu araziler kendisine dede ve babasından kalmış olmalıdır. Belki de dedesi Şemseddin köyün ilk yerleşimcileri arasındaydı. Şeyh Bayezid'in babasının taşıdığı Sultan Ulubey ismi bu geçmişe bir işaret sayılabilir. Keza Ulubey ismi onun ve ailesinin bölgede etkili olduğu izlenimini uyandırmaktadır. Ayrıca oğlu Şeyh Bayezid tarafından satılan arazinin genişliği iddiamızı desteklemektedir. Diğer taraftan çok geniş bir araziyi satın alarak zaviyeye vakfeden Şeyh İlyas'ın da önemli bir gelire sahip olduğuna şüphe yoktur. Onun geniş bir araziyi satın alarak zaviyeye vakfetmesi, elinde önemli bir birikimin olduğunu göstermektedir. Bu durum dedesinin ünüyle ve sonrasında aileye verilen önem ile açıklanabilir" (Gülten, 2017, s.431). Ayrıca vakfın 1419'da kuruluşu sırasında çok sayıda vakıf malına sahip olması kurucu Şeyh İlyas döneminin zaviyenin "en parlak dönemi" olarak görülmesine yol açmıştır (Çanak Erten, 2013, s.89).

⁷ 1784 yılında müteveli Mehmet Halife'nin vefatı üzerine boş kalan makama erbab-ı istihkaktan eslah ve erşad evlad-ı vâkıfdan vefat eden mütevellinin emmizadesi ve zaviyenin hissedarı Ahmet oğlu Hüseyin görevlendirilmiştir (BOA, C.EV, 500/25252).

3.2. Diğer Vakfedilen Mülkler

Abdal Ata Zaviyesi'ne bir başka mülk vakfedilmesi 1423 yılında gerçekleşmiştir. Bu tarihte Şah Hatun, oğulları Hasan, Hüseyin ve Yakup'tan kendisine intikal eden Orucak ve Ağca Mescit köyündeki hisselerini zaviyeye vakfetmiştir (Köseoğlu, 2009, ss.417-418). Burada belirtilen mülkleri vakfedenler zaviyedara herhangi bir ödenek ayırmamışlar, vakıf şartına göre gelirler doğrudan zaviyeye aktarılıp fakirlerin korunup gözetilmesi ve yolcuların barındırılması hizmetine harcanmıştır (Haksever, 2008, s.71). Benzer bir vakfetme Safiye Hatun, Devlet Hatun, Murat ve Mürüvvet Beyler tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu şahıslar Çat mıntıkasında kendilerine intikal eden hisselerini 1426'da zaviye vakfı için Şeyh İlyas'ın kardeşi Şeyh Recep Dede'ye bırakmışlardır. 1437 tarihinde ise Şeyh Recep oğlu Seyyid Mehmet, satın aldığı Çat mıntıkasındaki Sincan Divanı'nı zaviyeye vakfetmiştir. Yine Şeyh Mehmet, Banu Hatun'dan 870 dirheme satın aldığı Sincan Divanı'ndaki dörtte bir hissesini, Seyyid Mehmet Davut 500 dirhem gümüş paraya aldığı Sincan Divanı'ndaki dörtte bir hissesini, Davut oğlu Seyyid Mehmet Ali, 870 dirhem gümüş paraya satın aldığı dörtte bir hissesini 1440 yılında Abdal Ata Zaviyesi'ne vakfetmişlerdir (Çanak Erten, 2013, s.89; Köseoğlu, 2009, ss.419-420; Köseoğlu, 1939a, ss.418, 421-422).⁸ 1444 yılında bu defa Banu Hatun satın aldığı arazisini Şeyh Recep oğlu Seyyid Mehmet'e satmış, o da Yakacık, Sarta, Maza, Horasan, Hoca Büğüt ve Buğabağı isimli köylerde bulunan bu arazileri vakfetmiştir. 1464'de Abdal Burhan oğlu Şeyh Toklu oğlu Abdal Ata ismiyle anılan zaviyeye belgenin baş tarafı kopuk olduğundan ismi tespit edilmeyen zat tarafından Karadeğın, Manşar, Karataş, Yassıyük, Karapınar, Sokucak, Çınardere, Çat, Hacılar, Kavak Ağacı ve Sincan mezraları vakfedilmiştir (Köseoğlu, 2009, s.424). Bu kayıtlar 15. yüzyıl boyunca Abdal Ata Zaviyesi'ne yeni mülkler vakfedilerek zaviyenin gelişme kaydettiği anlaşılmaktadır.

16. yüzyılda Abdal Ata Zaviyesi vakfına yeni bazı köyler ve mezraların vergilerinin de vakfedildiği anlaşılmaktadır. Böylece zaviye vakfı giderek genişleyen bir coğrafyada etkin hale gelmiştir. "1530 tarihli tahrir defterindeki bilgilere göre Yakacık ve Divan köylerinin malikâne ve divani vergilerinin tamamı zaviyeye vakfedilmişti. Bu tarihte zaviye Seyyid Çelebi'nin tasarrufundaydı. Ayrıca Karahisar-ı Demirli'de bulunan Abdal mezrasının geliri⁹ ile Hüseyinabad (Alaca) nahiyesinde Taşbükü/Taşbüğüt, Yenice ve Manşar köylerinin malikâne ve divanisi zaviyeye aitti. Yine aynı nahiyenin pek çok mezrasının geliri de zaviye vakfına bağlanmıştı. 1576 tarihinde Yakacık köyünden başka Hoca köyünün divani hissesiyle Büğdüz, Arapşah, Mareve Divan köylerinin malikâne ve divani hisseleri de zaviye vakfına devredilmiştir. Büğdüz ve Hoca köyleri Abdal Ata oğlu Seyyid İbrahim yönetimindeydi. Aynı dönemde Horasan, Maza, Divan, Kilise köylerinin gelirleri de zaviyeye bırakılmıştır. Bunların dışında Anbarcık ve Arucak mezraları da Seyyid İbrahim'in tasarrufundaydı. Ulu Yörük Türkmenlerinden Koyunluca cemaatinin sakin olduğu Tecir karyesinin geliri de zaviyeye bırakılmıştı" (Gülten, 2017, s.432).

"Abdal Ata Zaviyesi'ne öşür toplama yetkisinin de verilmiş olduğunu görmekteyiz. 29 Şubat 1787 tarihli bir vesikada vakfın Karakilise, Belkavak, Yamadı nam divanları kuralarından ve mezralarından öşür topladığını öğreniyoruz. Bu öşrün alınmasında zaman zaman sorunlar

⁸ Davut oğlu Seyyid Mehmet Ali uzun yıllar sonra 1479'da Abdal Ata Zaviyesi'ne vakfettiği hissesinden vazgeçmek istemiş, ancak şahitler de dinlenerek yersiz bulunan bu isteği reddedilmiştir (Köseoğlu, 2009, s.424).

⁹ "Mezranın Abdal ismini taşıması buranın da Abdal Ata veya etrafındakiler tarafından ziraata açıldığı anlamına gelmektedir. Belki de Abdal Ata ve etrafındakiler Yakacık köyüne yerleşmeden önce bir müddet burada yaşamışlardı. Mezranın Abdal ismini alması bu günlerin bir hatırası olmalıdır." (Gülten, 2017, s.432).

yaşandığını ve bunun sürekli hale gelmesi gerekmesi için bu fermanın Çorum mütesellimine gönderildiğini görüyoruz” (BOA, C.EV, 599/30230).

Arşiv kayıtlarında zaviye bünyesinde çalışanların görev unvanlarıyla ilgili de bilgilere rastlanmaktadır. Çalışanların aldıkları ödenekleri gösteren kayıtlarda cabi, ferraş, bevrap ve nazır unvanlarında çalışanlar dikkat çekmektedir. Bu tür görevlerin ve görevlilerin olması elbette Abdal Ata Zaviyesi'nin büyüklüğü ve vakıf mülklerinin genişliği hakkında bilgi vermektedir. Aysemin Çanak Erten'in tespitine göre en az orta büyüklükte zaviyelerde bu çalışanlara rastlanılmaktadır. Bu sebeple Abdal Ata Zaviyesi de "orta büyüklükte" ve vakıf gelirleri "iyi" bir zaviyedir (Çanak Erten, 2013, s.92). Ancak sadece vakıf görevlilerinden hareketle böyle bir sonuca varmak yeterli değildir. Bu makalede tespit ettiğimiz zaviye vakfına gelir getiren elliden fazla köy ve mezranın bulunması Abdal Ata Zaviyesi'nin daha büyük bir kurum olduğuna işaret etmektedir. Haksever de Abdal Ata Zaviyesi'nin Çorum'daki Bektaşî zaviyeleri içinde vakıf mülk ve gelirlerinin zenginliği açısından ilk sırada zikredilebileceğini belirtmiştir (Haksever, 2008, s.70).

4. Abdal Ata Vakfı'nın Görevlileri, Gelirleri ve Giderleri

Osmanlı döneminde vakıflarda kurumun büyüklük ve küçüklüğüne göre çeşitli görevler ve görevliler vardı. Herhangi bir vakıfta zaviyedar (şeyh, postnişin, tekkenişin,¹⁰ seccadenişin, meşihat¹¹), mütevellî, nâzır,¹² câbi, ferraş, kayyum, hitâbet,¹³ bevâb ve kâtip gibi görevler mevcuttu. Bu görevlere Abdal Ata Zaviyesi vakfında da rastlanmaktadır.

Uzun yıllar zaviye şeyhliği ile mütevellîlik görevi vakıf evlatlarından kişiler tarafından birlikte yürütülmüştü. 1727 yılına ait arşiv kayında Abdal Ata vakfında şeyh ve mütevellî olan evlad-ı vâkıftan Şeyh Hüseyin'in vefat etmesi üzerine meşihat ve tevliyet görevine yine vâkıf evladından Halil oğlu Şeyh Yahya ehliyeti dile getirilerek tevcih edilip berat verilmiştir (BOA, C.EV, 249/12458). Ancak 19. yüzyılın başlarına ait kayıtlarda meşihat ve tevliyet görevlerinin farklı kişilerde olmasından da kaynaklı sürtüşmelerin yaşandığı tespit edilmektedir.¹⁴

Abdal Ata Zaviyesi'nin zamanla genişlemesi ve vakıf mülklerinin çoğalması iş yükünün artmasına, bu durum da yeni görevlerin ihdasına sebebiyet vermiştir. Nitekim 17. yüzyılda günlük 4 akçe ücret alan postnişininin vakıf gelirlerini toplamaya ve zaviye hizmetlerini görmeye yetişememesi ve zahmet çekmesi, bu arada zaviye vakfının kötü durumda bulunması bir câbi tayinini zorunlu hale getirmiştir. Günde 1 akçe ve yılda 3 müd buğday karşılığı görevlendirilen Hüseyin isimli câbinin vefatı üzerine 1680 yılında zaviye şeyhi ve mütevellîsinin isteğiyle yeni câbi tayin edilmiştir (BOA, C.EV, 507/25613). Arşiv belgelerinde câbilik göreviyle ilgili bir başka kayda 1793 yılında rastlanmaktadır. O yılda câbilik görevi

¹⁰ "Tekkenişin" tabiri hâlâ Abdal Ata köyü ahalisi arasında kullanılmaktadır.

¹¹ "Bozok sancağına merbut Çorum kazası kurâlarından Abdal Ata karyesinde vaki' Abdal Ata Zaviyesi vakfının yevmi dört akçe vazife ile ber vech-i meşruta meşihat cihetine..." (BOA, C.EV, 114/5693). 1868 yılında günlük dört akçe ile meşihat cihetine mutasarrıf olan vâkıf evladı Mehmet oğlu Seyyid Ali'nin vefatı üzerine göreve uygun görülen oğlu Ebubekir'in yaşı küçük olduğundan hizmeti eda edebilecek duruma gelinceye kadar Abdullah oğlu Mustafa Efendi'nin vekâleten görevi yürütmesi uygun görülmüştür (BOA, C.EV, 114/5693).

¹² "Çorum sancağıbda vaki' Abdal Ata Tekyesinin nâzırı olub..." (BOA, AE.SMST.III, 118/9058). Vakfın nâzırına yıllık üç müd buğday tahsis edilmiştir (BOA, C.EV, 520/26254).

¹³ Hitabet ciheti için yıllık üç müd buğday tahsis edilmiştir (BOA, C.EV, 381/19331).

¹⁴ 1821 yılında Osman, Abdullah, Halil, İbrahim, Hüseyin, Bekir, Mustafa, Süleyman, Veli ve Hasan isimlerindeki Abdal Ata evlatları verdikleri bir dilekçede 400 seneden fazladır aziz-i müşarünileyhin zaviyedarları olarak her birlerinin zaviyede 12 adet misafirhanesi bulunduğunu ve buralarda ayende ve revendeye itam-ı taam ettiklerini, vakıf mütevellîsi Seyyid Mehmet'in kendilerine ayrılan vakıf gelirini zabt ederek hizmetlerine engel olduğundan şikâyetçi olmuşlardı (BOA, C.EV, 520/26254).

evlâd-ı vâkıfdan Ali oğlu Seyyid Hasan ile Seyyid Halil Halife üzerine bulunmaktadır (BOA, C.EV, 381/19331).

“Abdal Ata Zaviyesi Vakfı'nın malî işlerini yöneten ve denetleyen nâzır evladiyet üzere seçilmekteydi. Kimi zaman vâkıfın soyundan olmayan kimselerin buna müdahale etmeye çalıştıkları görülür. 19 Ekim 1761 tarihli kayda göre Çorum Sancağı sakinlerinden Mehmed adlı kimse yanına aldığı üç eşkiya ile birlikte gece vakti nâzır Seyyid Ali'nin evini basmış; Ali'yi ve eşini darp edip yaralamıştır. Bu müdahalenin sebebi vakfın parasını yani o anki nakdi ele geçirmek gibi görünmektedir ki bu durumda bir soygun olarak kabul edilebilir.” (BOA, AE.SMST.III, 118/9058; Değerli-Küçükdağ, 2018, s.114).

1833 tarihli bir muhasebe kaydında Abdal Ata Zaviyesi vakfında şeyh, müteveli, cibayet memuru, nâzır, bevvab ve ferraşın adları geçmektedir. Bu durum zaviyenin orta büyüklükte olduğunu göstermektedir. Aynı belgede hem vakıf gelirleri hem de bu görevlilere tahsis edilen ücretler de yer almaktadır. Zaviye şeyhi Ebubekir Efendi 70 keyl, cibayetçi Yahya Bey 50 keyl, nâzır Hüseyin oğlu Ebubekir 50 keyl, bevvab Seyyid Ali 40 keyl ve ferraş Mehmet oğlu Halil de 40 keyl ücret almaktadır (Çanak Erten, 2013, s.74).

1419 tarihli Abdal Ata vakfiyesinde mütevellinin kayd-ı hayat şartıyla, yani ömür boyu görevlendirileceği ifade edilmiştir. Kurucu vâkıfın vefatından sonra görev erkek evlada geçerek¹⁵ devam edecek, neslin kesilmesi durumunda zaviye şeyhi aynı zamanda müteveli olacaktı (VGMA, Defter nr. 590, s.69, Sıra 58). Bu şekilde vâkıf hem kendine ve hem de kendinden sona gelecek nesline düzenli bir gelir sağlamıştır. Abdal Ata Zaviyesi vakfının çok sayıda köyün gelirine sahip olduğu göz önünde bulundurulduğunda bu durum daha anlaşılır hal almaktadır. 1581 tarihli bir arşiv kaydında zaviyede görevli bir de müderrisin bulunduğu tespit edilmiştir (Çanak Erten, 2013, s.77). Dolayısıyla Abdal Ata Zaviyesi'nde medrese ilimlerinin öğretildiği anlaşılmaktadır. Eldeki belgeler Abdal Ata Zaviyesi'nde vakıf gelirlerini toplamakla görevi câbilerin, ayrıca bir nevi kapıcılık işi yapan bevvapların varlığına işaret etmektedir. Yine çoğu vakıflarda karşımıza çıkan, misafirlerin yataklarının, kilim vs. eşyaların serilmesinden, ortalığın süpürülüp temizlenmesinden sorumlu ferraşlar da Abdal Ata Zaviyesi'nde görevlendirilmişlerdi. Aysemin Çanak Erten zaviye üzerine yazdığı tezinde bu görevlilerin mevcudiyetinden hareketle zaviyenin orta ölçekte bir kurum olduğu kanaatini dile getirmiştir (Çanak Erten, 2013, s.78).

Ciddi miktarda gelire sahip olan Abdal Ata Zaviyesi'nin idaresinde zaman zaman problemler yaşandığı tespit edilmiştir. Bu problemlere bakıldığında vakfa ait araziler üzerindeki hak ihlalleri, zaviyenin işleyişiyle alakalı sorunlar, vakfın yönetiminde vakıf evlatları arasındaki kavga ve tartışmalar, vakfa gelir getiren köylerin bağ ve tarlalarının kullanımı konusundaki yaşanan hadiseler, vakfa toprak bağışlayıp dana sonra bundan caymak istenmesi, asli görevini yapmayıp çıkar kavgasına düşen görevliler gibi durumlardır. Osmanlı'da “zaviye ve vakıf yönetiminde evladiyeliğin şart koşulması sık sık problemlere sebep olmuştur. Zaman zaman kurucu şeyh ailesinin çocukları ve torunları arasında yaşanan bir nevi iktidar mücadelesi her zaman olmuştur. Bu yüzden zamanla zaviyelerin asıl işlevlerini unutarak şahısların kendi güç ve kuvvetleri için mücadeleye girdikleri görülmektedir. Bu da zaviye ve

¹⁵ Tevliyet ciheti erkek evlada verilmekle birlikte bazen kız evlattan doğma erkeklerle de verilmiştir. Bunun bir örneğine 1757 yılına ait arşiv kaydında rastlanmaktadır. Keza o tarihte vakıf mütevellisi bulunan Hamdi oğlu Seyyid Ali Çelebi Abdal Ata soyundan gelen kız evlattan doğmadır. Bu sebeple Yahya oğlu Mehmet erkek evlattan geldiğini ve vakfın meşihatının 50 senedir kendi üzerinde olduğunu iddia ederek tevliyetin de kendisine verilmesini talep etmiştir (BOA, C.EV, 48/2378; Değerli-Küçükdağ, 2018, ss.114-115).

vakıfların zaman içinde güç kaybederek, eski güçlerini kaybetmelerine sebep olmuştur.” Böyle bir dava 1581 yılında görülmüş, Abdal Ata köyünden bir kişi zaviyede hak iddia etmiş ve kadiya başvurmuştur. Davaya bakan Çorum ve Boyabat kadıları şahitleri dinleyerek meşihatı şeyh ailesinde bırakmışlardır (Çanak Erten, 2013, ss.78-86).

“Vakıf yöneticileri ile vakfın gelirinden yararlananlar (mürtezikalılar) arasında bazen sorunlar da yaşanmıştır. 24 Haziran 1815 tarihli kayda göre Abdal Ata Zaviyesi Vakfı'nın mütevellisi olan Bekir vakfın hâsılâtını toplamakta; tekkenişinlerin hissesine düşeni verdikten sonra kalanıyla vakfın diğer giderlerini karşılamaktadır. Ancak tekkenişinler hisselerine düşenle yetinmeyip vakfın tarlalarını başkalarını iltizama vermiş ve öşürleri mütevelliden habersiz toplamaya başlamışlardır. Vakfın gâllisini itlaf ettikleri şikâyetiyle Bekir, vakfın idaresine tekkenişinlerin karışmaması yönünde Çorum Valisi'ne bir emir gönderilmesi için talepte bulunmuştur. 4 Mart 1821 tarihli bir arzuhalde ise Abdal Ata köyünden 10 kişinin bizler tekkede yemek yiyen misafirlere hizmet etmekteyiz, tekkenişiniz iddiasıyla vakıftan hisse talep ettikleri görülmektedir. Yapılan tahkikat neticesinde zaviye vakfından olan mahsulün toplanması ve geliriyle gelip geçen misafir edilip yemek verilmesi görevinin zaviye şeyhinin üzerinde olduğu; Yakacak köyünün çift, buğday ve arpa geliri yekûnu olarak 9.472 akçe ile kayıtlı bulunduğu; mahsul ve vergilerin zaviye vakfı adına toplanması için cabi nazır ve şeyhin görevlendirildiği bildirilerek tekkenişinlik iddiasında bulunanlar müdahaleden men edilmiştir.” (BOA, C.EV, 170/8483; BOA, C.EV, 520/26254; Değerli-Küçükdağ, 2018, s.114).

Resim 2. Abdal Ata Zaviyesi (Camisi) ve Türbesi'nin 20. yüzyılın ikinci yarısından bir görüntü

Kaynak: Çanak Erten, 2013, s.48

Osmanlı arşiv kayıtlarından Abdal Ata Zaviyesi vakfının gelirlerini ve harcamalarını takip etmek mümkündür. 1836 yılı muhasebe defterinde Seyyid Mehmet oğlu Halil'in mütevellisi bulunduğu Abdal Ata Zaviyesi vakfının bağlı köylerden yıllık 500 kile malikâne geliri vardı (Çorumlu Dergisi, 1941, s.320). 1841 ve 1842 tarihlerinde Hüseyinabad (Alaca) nahiyesinde vakfa ait köylerden elde edilen ürünler vakıf mütevellisi Seyyid Hacı Halil ve Seyyid Yahya halifelerin idaresinde idi. Bu köylerden 1841'de 192,5 kile buğday, 178,5 kile arpa; 1842'de ise 460,5 kile buğday ve 412,5 kile arpa mahsul elde edilmiştir. Ayrıca bu iki yıla ait muhasebe kaydında 1841 yılı itibarıyla vakıf hâsılâtı 2.732 kuruş, 1842'de ise 3.333 kuruştur. Toplam gelir 6.065 kuruş olup 1.516 kuruşluk da masraf kaydı edilmiştir (BOA, EV.d, Nr. 11538, v. 2a). Abdal Ata köyüne ait 1845 tarihli temettuat kayıtlarında ise köyün

hane sahiplerinden elde edilen toplam yıllık gelir 25.570 kuruş olup bunun 9.848 kuruşu devlete vergi olarak gitmiş, kalan zaviyeye harcanmıştır (Çanak, 2018, s.28). Abdal Ata Zaviyesi vakfına ait bir diğer muhasebe kaydı 1851-1861 yıllarına aittir. Bu on yıllık dönemde vakfın toplam geliri 25.903 kuruştur. Bu gelirin 6.322 kuruşu hazineye aktarılmış, geriye kalan kısmı zâviyedar, mütevellî ve diğer görevlilerle yapılacak masraflara ayrılmıştır. O sırada vakfın mütevellisi olarak Mehmet oğlu Halil bulunmaktadır (Çorumlu Dergisi, 1941, ss.322-323).

Resim 3. Abdal Ata Türbesi'nin iç kısmının günümüzdeki durumu

Abdal Ata Zaviyesi vakfının elliden fazla köy ve mezrasından gelen gelirlerin sekiz farklı fonksiyon için harcandığı anlaşılmaktadır. Diğer Bektaşî zaviyelerinde ve vakfiyemelerinde karşımıza çıkan ilk ve genel harcama birimi "ayende ve revendeye itam-ı taam"dır (BOA, C.EV, 520/26254). Abdal Ata Zaviyesi kervanların geçiş yolu üzerinde kurulmuştu. Kervanların güvenliği ve yolcuların ikamet ve iâşesi bakımından hizmet vermişti. Abdal Ata Zaviyesi bu yol güzergâhında olduğu için misafirleri çoktu. Onların iâşe ve ibatesi için geniş mutfağı ve vakıf malı köy odalarıyla hizmet vermekte ve buna köy halkı da destek olmaktadır. Bu itibarla Abdal Ata Zaviyesi'nin asli fonksiyonu gelip geçen yolcuların, fakirlerin, ziyaretçi ve misafirlerin doyurulup güzelce ağırlanması idi. Sadece yolcular değil, ihtiyaç sahipleri için de bir sığınak ve barınma sağlıyordu. Zaviyede yolculara ve doyurulacak mihmanlara geceyi de geçirebilecekleri imkânlar hazırlanmıştı. 17. yüzyılda Bektaşî zaviyelerini ziyaret eden ve oralarda konaklayan Evliya Çelebi günün hangi vaktinde gelinirse gelinsin zaviyelerde mutlaka lokma ikramında bulunulduğuna şahitlik etmektedir. Bu yedi gün yirmi dört saat kesintisiz hizmet veren zaviyelerden biri de Abdal Ata'dır. 1843 tarihli zaviye vakfının muhasebe defterinde gelirlerinin fazlasının da "vakf-ı mezbûr ayende ve revendeye meşruta idüğü" belirtilmiştir (BOA, EV.d, Nr. 11538; BOA, C.EV, 520/26254).

Vakfın gelirlerinin harcandığı diğer kalemler Abdal Ata'nın soyundan gelen yöneticilerin maaşları, tahsildarların ücretleri ve zaviyede ikamet edip hizmetleri yürüten dervişânın ihtiyaçlarıydı. Ayrıca zaviyenin zamanla eskiyen ve yıpranan kısımlarının onarım ve tamirâtı, ihtiyaca göre yeni binaların inşası gibi harcamalar vakıf gelirlerinden karşılanıyordu. Vakıf gelirlerinin bu onarım, inşa ve tamirâtı karşılamaması durumunda merkezi bütçeden takviyeler yapıldığı da malumdur. Bunlarla birlikte 1581 yılında Abdal Ata Zaviyesi'nde bir

müdürrisin varlığı gelirlerin eğitim için de harcandığını göstermektedir. Haksever bu müdürrisin çocuklara okuma yazma öğretmesi ve onların ahlakî eğitimi için istihdam edildiği kanaatindedir. Yine "zamanın ihtiyaçlarına göre Mescid-i Nebevî'nin hademeleri" için de Abdal Ata Zaviyesi vakfından 50 kile kadar ödenek ayrılıyordu. Haksever, Abdal Ata Zaviyesi'nin yönetim ve halk tarafından ileri düzeyde itibar görmesinin bir sebebi olarak Haremeyn-i Şerife'nin Nezaretine bağlı vakıflar arasında yer almasını, vakıf gelirlerinden Mekke ve Medine'deki hizmetler için de pay ayrılıyor olmasında görmektedir (Haksever, 2008, s.71, 74).

Abdal Ata Zaviyesi vakfı 1925 yılında tekke, zaviye ve türbelerinin kapatılmasından sonra vakıf hizmetleri de ortadan kalkmıştır. Burada sadece cami hizmetlerine izin verilmiş, zaviye ve vakıf hizmetlerine son verilmiştir. Bu itibarla vakıf malları devlet tarafından kamulaştırılıp özel mülkiyete dönüşmüştür.

Sonuç

Horasan erenleri Anadolu'nun Türk yurdu haline gelmesinde, iskân ve imarında, insanımızın manevi dünyasında silinmez katkılar sağlamışlardır. Hünkâr Hacı Bektaş Veli'nin 13. yüzyılda Anadolu'da bozulan halkın dirlik ve düzenini yeniden sağlamak göreviyle Horasan'dan gelmesiyle beraberinde Kalenderi, Yesevi, Ahi erenleri de faaliyet göstermiştir. Bu erenlerden biri Çorum Yakacık/Yanacık köyüne yerleşen Abdal Ata'dır. Abdalan-ı Rum'un seçkin temsilcilerinden olan Abdal Ata bölgede Türk iskânının gerçekleşmesine imkân sağlayarak boş bulunan tarım arazilerinin değerlendirilmesi benzeri sosyo-ekonomik bir dinamizm oluşturmuştur. Abdal Ata sadece hitap ettiği dervişleri ve topluluğu tarafından değil devlet adamları ve idareciler nezdinde de itibar görmüştür.

Abdal Ata'nın 13. yüzyılda Anadolu'ya geldiği anlaşılmakta, ancak zaviyesini ne zaman tesis ettiği tespit edilememektedir. Zaviyeye dair en eski tarihli belge 1419 yılına ait vakfiyenedir. Bu tarihte Abdal Ata Zaviyesi'nde postnişin olan Abdal Ata oğlu Şeyh İlyas Yakacık/Yanacık köyünde ve Yamadı nahiyesinde bazı köy ve mezraları satın alarak vakfetmiştir. Vakfiye evladiyet ve meşrutiyet üzere kurulmuş, zaviyede postnişin ve müteveli görevlerine Abdal Ata soyundan gelen kişilerin yürütmesi, ayende ve revendeya itam-ı taam edilmesi şart koşulmuştur. Zamanla vakfa Çorum merkez, İskilip, Karahisar-ı Demirli, Emlâk ve Hüseyinabad (Alaca) kazalarında/nahiyelerinde elliden fazla köy ve mezranın gelirleri vakfedilmiştir. Bu kadar çok sayıda ve geniş alanda köy ve mezraların gelirlerinin zaviyeye vakfedilmiş olması buranın maddi açıdan iyi bir duruma geldiğini göstermektedir. Zaviyenin stratejik bir konumda, ulaşım ağları üzerinde devlet tarafından desteklenmesi söz konusudur. Yakacık/Yanacık köyü zaman içerisinde Abdal Ata'nın adıyla anılmaya başlanmıştır. Sadece bu köy değil çevredeki Ahi İlyas ve Teslim gibi köyleriyle beraber Alevi Türkmen yerleşimin yoğun yaşandığı Bozboğa Ovası'dır. Verimli bir arazi havzasına sahiptir.

Abdal Ata Zaviyesi kuruluşunda Kalenderi, Yesevi ve Ahi kurumu olarak faaliyet göstermiştir. 16. yüzyılda baba, abdal vesair adlarla anılan zaviyelerle beraber Bektaşilik yoluna bağlanmış, Abdal Ata'nın hatıralarını ve türbesini Bektaşî dervişleri sahiplenmiştir. Elimizde Abdal Ata Zaviyesi'ne Hacı Bektaş Veli Dergâhı postnişinleri arzıyla tekkenişin atandığını gösterir arşiv belgeleri bulunmaktadır. Bu bağlantı beraberinde 1826 yılında Bektaşî yasağı sırasında Abdal Ata Zaviyesi'nin faaliyetlerinin de durdurulmasını getirmiştir. Hatta zaviye kısmının fonksiyonlarına son verilerek Bektaşî baba ve dervişleri buradan

sürgün edilmiş, muhtemelen türbe mahalli Nakşi şeyhlerinden veya hocalardan birine tevdi edilmiştir. Dönemin Osmanlı yönetimi zaviyenin sadece cami ve türbe olarak hizmetine izin vermiştir. Oysaki Abdal Ata Zaviyesi'nin zaviye, misafirhane, tabbahane, mütevellî evi, hamam gibi topluma yönelik bölümleri de bulunmaktaydı. Bektaşî yasağının zamanla yumuşamasıyla Abdal Ata Zaviyesi vakfı vâkîf evladı idaresinde devam etmiştir.

Alevî-Bektaşî Türkmen nüfusun en yoğun olduğu vilayetler arasında yer alan Çorum'da Elvan Çelebi, Koyun Baba, Hüseyin Gazi, Karadonlu Can Baba, Balım Sultan gibi Horasan erenleriyle beraber Abdal Ata'nın da varlık gösterdiği, yakın zamana kadar Alevî toplumun Abdal Ata Türbesi'nde kurban ve benzeri ibadetler gerçekleştirdiği bilinmektedir. Bölgede önemli bir eren olan Abdal Ata'nın türbesinin herkese açık olması ve her inanç kesiminden insanımızın burada rahat bir şekilde inançlarının gereklerini yerine getirebilmeleri gerekmektedir.

Kaynakça

- Abdal Ata Vakfı hakkında bir muhasebe sureti. *Çorumlu Dergisi*. 4/30. 1941. 320.
- ALAY, Z. (2005). Muhyiddin Çelebi'nin Hızır-nâmesi (İnceleme-Metin), Selçuk Üniversitesi SBE Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi , Konya.
- Ali İzzet Efendi. (2007). Çorum Evliyalari (Tezkire-i Makâimât), Sad. Ethem Erkoç.
- ALTI, A. (2022). Bektaşî Şeyhlerinin Hacı Bektaş Veli Tekkesi (Pirevi) postnişinlerinin arzlarıyla atanmaları. *Edeb Erkan*. 2. 1-10. <https://doi.org/10.59402/EE002202201>
- BOA, AE.SAMD.III, 80/8033; 118/9058.
- BOA, C.EV, 48/2378; 249/12458; 287/14608; 500/25252; 507/25613; 114/5693; 159/7934; 170/8483; 204/10185; 381/19331; 510/25787; 520/26254; 599/30230.
- BOA, EV.d, Nr. 11538; Nr. 26003, s.3.
- BOA, HAT, 626/30930.
- BOA, ML.VRD.TMT.d., Nr. 534, v.2-17.
- Çanak Erten, A. (2013). Abdal Ata Zaviyesi. Cumhuriyet Üniversitesi SBE Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
- Çanak, A. (2018). Temettuat Defteri Kayıtlarına Göre Abdal Ata Köyü. *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*. III/II. 23. Erişim adresi: <http://dergipark.org.tr/tr/pub/inciss/issue/57374/812856>
- Çanlı, M. (2013). Ankara, Kastamonu, Sivas Osmanlı Vilayet Salnamelerinde Çorum (1869-1908).
- Çorum Şer'îye Sicili, nr.7, s.139, 143, 313; nr.9, s.25.
- Çorumlu Edhem Babazâde Ali İzzet Efendi. (2013). Tezkire-i Makâlât, Aktaran. Mehmed Veysî Dörtbudak, Sufî Araştırmaları. 7. 80.
- Değerli, A.-Küçükdağ, Y. (2018). Vaka-i Hayriyye'ye kadar Anadolu'da Bektaşî Tekkeleri ve Zaviyeleri. *Alevilik Araştırmaları Dergisi*. 15. 107-135. <https://doi.org/10.24082/2018.abked.195>
- Dündar, A. (2007). Abdal Ata Zaviyesi. Uluslararası Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Çorum Sempozyumu. II. Haz. M. Mahfuz Söylemez vd. Çorum. 963.
- Gülten, S. (2017). Çorum'da Kalenderî geleneğinden Bir Abdal: Kutbu'l-Büdelâ Abdal Ata ve Zaviyesi. *Türk Tarihine Dair Yazılar-II*. Ed. A. Demir-T. Kalkan-E. Erdoğan. Gece Kitaplığı. 423-434.
- Haksever, A. C. (2008). Çorum'da Bektâşî Zaviyeleri: Tarihî Süreçler ve Fonksiyonları. *EKEV Akademi*. 12/36. 67-86.
- Koçak, Y. (2004). Şah İbrahim Ocağı'ndan gelen bir şeyh Safi Buyruğu. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 3(2).
- Korkmaz, Ş. (1995). H. 1255-1264 (M. 1839-1847) Tarihli Çorum Şer'îye Sicili (transkripsiyon ve değerlendirme). Gazi Üniversitesi SBE Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara
- Köprülü, M. F. (1979). Baba. İA. II. 166.
- Köseoğlu, N. (1939a). Köy adlarına göre bir araştırma. *Çorumlu*. 11/13. 418-422.
- Köseoğlu, N. (1939b). Köy adlarına göre bir araştırma. *Çorumlu*. 2/13. 16/399.
- Köseoğlu, N. (2009). Tarihte Çorum köyleri: Abdalata. *Çorumlu Dergisi*. I. 427.
- Köseoğlu, N. (1939c). Tarihte Çorum köyleri. *Çorumlu Dergisi*. 2/14. 424.
- Kurt, Y. (1995). Çorum Sancağı kişi adları (XVI. Yüzyıl). *Bellefen*. 59/224. 85-116.
- Kurt, Y. (2000). Hoca Ahmed Yesevî'nin Rum Eyâletindeki zaviye kurucuları üzerindeki etkileri. *Yesevîlik Bilgisi*. 520.
- Maden, F. (2020). Bektaşî Tekkelerinin kapatılması (1826). *Türk Tarih Kurumu Yayınları*.
- Necipoğlu, G. (2005). The Age of Sinan an architectural culture in the Ottoman Empire.
- Öz, B. (2001). Dünya'da ve Türkiye'de Alevi-Bektaşî Dergâhları. İstanbul.

- Özsemerci, S. (2019). *Çorum ili yer adlarının halkbilimsel açıdan incelenmesi*, Yozgat Bozok Üniversitesi SBE Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Yozgat Bozok Üniversitesi, Yozgat.
- Pakalın, M. Z. (1993). Osmanlı tarih deyimleri ve terimleri sözlüğü. I.
- Şahin, H. H. (2012). Çorum nüfus defterleri (1844). Ankara.
- Şahin, E. (2017). 1754 Numaralı Çorum Şer'iyye Siciline göre Çorum'da sosyal ve ekonomik hayat (1826-1838). Hitit Üniversitesi SBE Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi, Çorum.
- VGMA, Defter nr. 590, s.69, Sıra 58.